

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูล วิชาการไทย ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

Research on “Romance of the Three Kingdoms” in the Thai Academic Database during the Period of 1966-2018

ทัศนธนิต ทองแดง¹ | Tattanit Tongdaeng

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร โดยใช้วิธีการสังเคราะห์งานวิจัยแบบคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจสภาพการณ์และแนวโน้มการศึกษาที่ใช้วรรณกรรมสามก๊กเป็นต้นบทวิจัยในฐานข้อมูล ThaiJO กับ TDC ในด้านข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ จำนวนเอกสารกับจำนวนสาขาวิชา และด้านข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ สาระสำคัญของผลการศึกษา และ 2) ศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมสามก๊กต่อการสร้างองค์ความรู้ของคนไทย ผลการวิจัยพบว่า 1) ในด้านข้อมูลเชิงปริมาณ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2509-2561 มีการศึกษาวรรณกรรมสามก๊ก ทั้งหมด 55 ฉบับ จาก 9 สาขาวิชา และจำนวนเอกสารกับจำนวนสาขาวิชาที่ใช้วรรณกรรมสามก๊กเป็นต้นบทวิจัยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังทศวรรษที่ 2520 ที่ประเทศไทยได้เจริญความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ในด้านข้อมูลเชิงคุณภาพการศึกษาส่วนใหญ่เป็นของสาขาวิชารัฐศาสตร์และการทหาร วรรณคดี และภาษาศาสตร์ ตามลำดับ 2) ส่วนใหญ่แล้ว วรรณกรรมสามก๊กอยู่ในฐานะของแหล่งองค์ความรู้ด้านภาษา วรรณคดี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน ซึ่งเป็นความรู้ขั้นพื้นฐาน รองลงมาคือด้านการพัฒนาภาวะ

¹อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ติดต่อได้ที่: tattanit.t@psu.ac.th

¹Lecturer, Program in Chinese, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus, e-mail: tattanit.t@psu.ac.th

ผู้นำทางการเมือง การทหาร องค์กร และคุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งเป็นความรู้ซึ่งประยุกต์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าองค์ความรู้ทั้งสองด้านส่วนใหญ่แล้วเป็นไปเพื่อทำความเข้าใจความเป็นไทยหรือประยุกต์การใช้งานให้เหมาะสมกับคนไทย มากกว่าจะเป็นองค์ความรู้เพื่อเรียนรู้ประเทศจีน

คำสำคัญ: ฐานข้อมูลวิชาการไทย ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561 วรรณกรรมสามก๊ก
องค์ความรู้ อิทธิพลของวรรณกรรม

Abstract

This study was documentary research that employed the qualitative synthesis method. The aims of the study were to 1) survey the current situation and tendency of research on the Romance of the Three Kingdoms in the ThaiJo and TDC databases, including quantitative data on the number of documents and study fields, and qualitative data on the significance of the study's findings, and 2) look into how the Romance of the Three Kingdoms has influenced Thais' explicit knowledge construction. First, the findings showed that 55 documents from 9 fields of study existed for quantitative data from 1966 to 2018. Also, the number of publications and academic fields using the Romance of the Three Kingdoms as research papers is continually increasing, especially since 1977, when Thailand and the People's Republic of China established diplomatic relations. The majority of research, according to qualitative findings, was in the areas of politics, military science, literature, and linguistics. Second, it was found that, for the most part, the Romance of the Three Kingdoms served as the primary source of explicit knowledge about the languages, literature, cultures, and histories of Thailand and China, followed by the source of practical knowledge in organizational, political, military, and personal attributes, as well as leadership development. However, it was noteworthy to remark that most knowledge from both perspectives is primarily focused on understanding Thainess or adapting it to suit Thai people, rather than being explicitly used to learn about China.

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานะข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

Keywords: Thai Academic Database during the Period of 1966-2018,
Three Kingdoms Literature, Explicit Knowledge, The Influence of
Literature

บทนำ

วรรณกรรมสามก๊กเป็นนิยายขนาดยาวเรื่องแรกของประเทศจีน และยังได้รับการยกย่องว่าเป็น 1 ใน 4 สุดยอดวรรณกรรมจีน ประกอบด้วย สามก๊ก 《三国演义》 ซ้องกั๋ง 《水浒传》 ไซอิ๋ว 《西游记》 และความฝันในหอแดง 《红楼梦》 ซึ่งทั้งหมดนี้ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว สามก๊กเป็นผลงานของหลัวกั๋วจง (罗贯中) นักประพันธ์เอกผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายราชวงศ์หยวนต้นราชวงศ์หมิงราว ปี พ.ศ. 1873-1943 เขาใช้เวลาทั้งชีวิตในการประพันธ์วรรณกรรมเรื่องนี้ขึ้นมา โดยการนำเค้าโครงเรื่องจากหลายแหล่ง ได้แก่ จารึกเหตุการณ์สามก๊ก 《三国志》 ของเฉินโซ่ว (陈寿) ขุนนางของราชวงศ์จิ้นบันทึกประวัติศาสตร์ยุคสามก๊กฉบับเผยซ่งจื่อ (裴松之) ขุนนางอาลักษณ์ของราชวงศ์ซ่ง ตลอดจนบทเล่านิทานและบทกวีชาวก้าวโจ้วผิงฮว่า 《三国志评话》 ที่เป็นที่แพร่หลายในยุคนั้นของชาวบ้าน มาเรียบเรียงและเติมแต่งใหม่จนเป็นวรรณกรรมสามก๊กที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยเนื้อหามีความจริงถึง 7 ส่วนและแต่งเสริมขึ้นอีก 3 ส่วน วรรณกรรมสามก๊กฉบับหลัวกั๋วจงมีชื่อว่า “นิยายบันทึกยุทธยุทธไตรรัฐ” หรือ 《三国演义》 ต้นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดได้แก่ฉบับพิมพ์ยุคราชวงศ์หมิง สมัยหมิงหงจื้อจยาอิน (明弘治甲寅) ราวปี พ.ศ. 2037 เป็นหนังสือยาวขนาด 24 ม้วน (卷) 240 ตอน (回) ใช้ชื่อว่า “พงศาวดารฉบับขุนนางเมืองผิงหยังแห่งราชวงศ์จิ้นนามเฉินโซ่ว โดยได้รับการเรียบเรียงใหม่จากบัณฑิตหลัวกั๋วจง (晋平阳侯陈寿史传, 后学罗本贯中编次)” หลังจากนั้นวรรณกรรมสามก๊กของหลัวกั๋วจงก็ได้รับการพิมพ์เผยแพร่ไปหลายสำนวนนับไม่ถ้วนกระทั่งถึงสมัยราชวงศ์ชิง จินเซ่งตัน (金圣叹) กับเหมาจงกั๋ง (毛宗岗) ได้นำวรรณกรรมสามก๊กฉบับหลัวกั๋วจงมาศึกษาและค้นข้อมูลเพิ่มเติม แล้วจึงได้ปรับแก้เนื้อหาและสำนวนภาษาในบางจุด ส่งผลให้ต้นฉบับของหลัวกั๋วจงมีความเป็นเอกภาพและสมบูรณ์มาจนถึงวันนี้ (Luxun, 2019: 97-102) ณ ปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมสามก๊กไม่เพียงเป็นวรรณกรรมเอกของประเทศจีน แต่ยังถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมเอกของโลกด้วย เพราะวรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับการแปลไปแล้ว 17 ภาษา

ได้แก่ ภาษาละติน อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ดัตช์ รัสเซีย เอสโตเนีย โปแลนด์ ญี่ปุ่น เกาหลี มองโกล เวียดนาม เขมร ไทย ลาว มาเลย์และชวา โดยฉบับแปลที่เก่าแก่ที่สุดแปลและตีพิมพ์ครั้งแรกระหว่าง ปี พ.ศ. 2232-2235 เป็นฉบับแปลภาษาญี่ปุ่นของโคะนะมิ ฟูมิยะ (湖南文山) (Wang & Du, 2006: 70-85)

วรรณกรรมสามก๊กเข้ามาในไทยสมัยใดและโดยวิธีใดไม่แน่ชัด แต่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคงเข้ามาพร้อมกับคนจีนและการแสดงงิ้ว แล้วจึงแพร่หลายสู่คนไทย จากการสำรวจของ Amornwanitsak (2007: 20) พบว่าหอสมุดแห่งชาติ (ท่าवासูกกรี) มีการเก็บรักษาวรรณกรรมสามก๊กฉบับภาษาจีนที่เก่าแก่ที่สุดในไทยไว้ 2 เล่ม ได้แก่ 《绣像后三国演义》ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2436 กับ 《增像全图三国志演义》ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2452 แต่อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมสามก๊กฉบับภาษาไทยฉบับแรกได้ถูกแปลและเรียบเรียงขึ้นก่อนหน้านั้นแล้ว สันนิษฐานว่าดำเนินการก่อน ปี พ.ศ. 2348 ช่วงรัชกาลที่ 1 ต่อมาตีพิมพ์ครั้งแรกที่โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ในรัชกาลที่ 4 เมื่อ ปี พ.ศ. 2408 (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา, 2537: 31) วรรณกรรมสามก๊กนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมจีนแปลไทยเรื่องแรก วิธีการแปลในสมัยนั้นคือให้ผู้รู้ภาษาจีนแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยก่อน แล้วจึงให้ผู้ชำนาญภาษาไทยเรียบเรียงเป็นภาษาที่สละสลวย ซึ่งครั้งนั้นเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้อำนวยการแปล สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2537: 29) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการแปลว่า เนื่องด้วยรัชกาลที่ 1 มีพระราชดำริให้รวบรวมหนังสือ แต่งหนังสือใหม่ และแปลหนังสือจากภาษาต่างประเทศ (รวมถึงวรรณกรรมสามก๊ก) เพราะมีพระราชประสงค์จะใช้หนังสือเหล่านี้เป็นตำราความรู้และประโยชน์ต่อราชการบ้านเมือง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็น "ยอดของความเรียงเรื่องนิทาน" อีกทั้งยังถูกนำไปเป็นแบบเรียนภาษาและวรรณคดีไทยให้กับนักเรียนไทยมาหลายยุคหลายสมัย

คุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ส่งผลให้มีการผลิตซ้ำขึ้นอีกหลายสำนวน เช่น สามก๊กฉบับวณิกของยาขอบหรือโชติ แพร่พันธุ์ ปี พ.ศ. 2480 สามก๊กฉบับนายทุนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปี พ.ศ. 2493 พิชัยสงครามสามก๊กของสังข์ พัธโนทัย ปี พ.ศ. 2512 กลยุทธ์สามก๊ก: คัมภีร์บริหารในภาวะสงครามของทองแถม นาถจำนง ปี พ.ศ. 2532 สามก๊กฉบับคนขายชาติของเรืองวิทย์วาทหรือไพศาล พืชมงคล ปี พ.ศ. 2543 สามก๊กฉบับวินทร์ เลียววาริณ ปี พ.ศ. 2561 เป็นต้น เช่นเดียวกับวงการวิชาการที่ต่างนำ

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

วรรณกรรมเรื่องนี้มาศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นฉบับที่ถูกนำมาเป็นตัวบทวิจัยมากที่สุด การศึกษาที่นักวิชาการยอมรับกันว่าเป็นการศึกษาวรรณกรรมสามก๊กเล่มแรกคือ “ตำนานหนังสือสามก๊ก” ของสมเด็จพระยาตำราธิราชสุทนต์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2471 พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมเรื่องนี้ในด้านภูมิหลัง ประวัติการแปล สำนวนภาษา การตีพิมพ์ คำวินิจฉัยรูปภาพประกอบ แผนที่และชื่อภูมิประเทศในยุคสามก๊ก นับได้ว่าหนังสือเล่มนี้คือรากฐานการศึกษาวรรณกรรมสามก๊กของประเทศไทย

ด้วยเหตุแห่งคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมสามก๊ก ทำให้ผู้วิจัยใคร่รู้ไว้ในเวลาที่ผ่านมาแล้วสองร้อยกว่าปี คนไทยใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมเรื่องนี้ในด้านใดบ้าง และมีแนวโน้มในการศึกษาอย่างไร แม้ว่าในอดีตจะมีงานวิจัยด้านอิทธิพลของวรรณกรรมสามก๊กต่อสังคมไทยมาแล้วมากมาย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาด้านอิทธิพลของวรรณกรรมสามก๊กต่อวรรณกรรมไทย แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นข้างต้นจากงานวิจัยและเอกสารวิชาการในฐานข้อมูลวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ของประเทศไทย เพื่อให้ทราบถึงอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่องนี้ต่อสังคมไทยในขอบเขตที่กว้างขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจสภาพการณ์และแนวโน้มของการศึกษาที่ใช้วรรณกรรมสามก๊กเป็นตัวบทวิจัยในด้านข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ จำนวนเอกสารกับจำนวนสาขาวิชา และด้านข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ สาระสำคัญของผลการศึกษา
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมสามก๊กต่อการสร้างองค์ความรู้ของคนไทย

วิธีการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้วิธีการสังเคราะห์งานวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Synthesis) โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ขั้นการสำรวจและศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากคำอธิบายของอุทุมพร จามรมาน (2531: 1) กับนงลักษณ์ วิรัชชัย (2542: 31-32) สามารถสรุปได้ว่า การสังเคราะห์งานวิจัยคือการรวบรวม ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลย่อย ๆ จากงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ แล้วนำมาสรุปและสังเคราะห์เป็นความรู้ใหม่ นอกจากนี้

นักวิชาการทั้ง 2 คน ยังได้แบ่งการสังเคราะห์งานวิจัยออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ และ 2) การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งพบว่า การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณมีความน่าเชื่อถือมากกว่า อุทุมพร จามรมาน (2531: 2) นงลักษณ์ วิรัชชัย (2542: 34) แต่อย่างไรก็ตาม สุพรรณ สุขมลสันต์ (2535: 5) พบว่ามีงานวิจัยอีกจำนวนมากเหมาะสมที่จะสังเคราะห์ด้วยวิธีคุณภาพ จึงต้องทำการสรุปสาระสำคัญหรืออาจใช้สถิติบรรยาย (Descriptive Statistics) และเมื่อผู้วิจัยพิจารณาข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้แล้ว พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมสามก๊กทั้งหมดเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยครั้งนี้จึงเลือกใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสังเคราะห์งานวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Synthesis)

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการสำรวจในฐานข้อมูลวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ Thai Journals Online (ThaiJO) กับ ThaiLIS Digital Collection (TDC) พบว่าส่วนใหญ่เป็นการวิจัยการสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านจีนศึกษาในไทยในภาพกว้างจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ 1) องค์ความรู้จีนในไทยตั้งแต่ ค.ศ. 1975-ค.ศ. 1995 ของนริรัตน์ ปรีสุทธิวิมล ปี พ.ศ. 2540 2) การวิจัย “จีนในไทย” ผ่านภาษาและหนังสือ การสำรวจเบื้องต้นปี พ.ศ. 2524-2552 ของ เครือหวาย พรหมมา และคณะ ปี พ.ศ. 2553 3) การสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมจีนที่เกี่ยวกับศาลเจ้าจีนในประเทศไทยผ่านฐานข้อมูลของไทยของสุพิชฌาย์ ถกลประจักษ์ และกนกพร นุ่มทอง ปี พ.ศ. 2560 4) การสังเคราะห์องค์ความรู้อัตลักษณ์จีนในประเทศไทยในรอบ 22 ปี (พ.ศ. 2538-2560) ของหลี่ เส้าสูย ปี พ.ศ. 2562 และ 5) การสำรวจงานวิจัยด้านจีนศึกษาที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพจาก TCI สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2552-2561) ของจุฬาลักษณ์ ขอบงาม สรรพสิริ ส่งสุรจิโรจน์ และเนตรนันทิพย์ บุตดาวงค์ ปี พ.ศ. 2563 แต่ยังไม่ปรากฏการสังเคราะห์ในประเด็นการศึกษาวรรณกรรมสามก๊กในไทย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่ามีงานวิจัย 2 เรื่องเป็นประโยชน์ต่อการอภิปรายผลวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) จากวรรณกรรมคลาสสิกสู่หนังสือขายดี: การผลิตสามก๊กให้เป็นสินค้าหลังปี 2540 ของยศไกร ส.ตันสกุล ปี พ.ศ. 2557 และ 2) การศึกษาเชิงสำรวจสภาพการวิจัยวรรณกรรมสามก๊กฉบับแปลไทยในประเทศจีน ของ Song Zhongjie ปี พ.ศ. 2563 ในฐานข้อมูลวิชาการ CNKI ของประเทศจีน

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

2. ขั้นการศึกษา อภิปราย และสรุปผล

งานวิจัยนี้ใช้ขั้นตอนการสังเคราะห์งานวิจัยของนงลักษณ์ วิรัชชัย (2542: 39)

ดังนี้

2.1 การกำหนดจุดมุ่งหมายของการปริทัศน์ ด้วยคำถามวิจัยที่ว่า “คนไทยใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมเรื่องนี้ในด้านใดบ้าง และมีแนวโน้มในการศึกษาอย่างไร”

2.2 การกำหนดลักษณะ ประเภท และแหล่งข้อมูลที่ต้องการ ได้แก่ การใช้คำสืบค้นว่า “สามก๊ก” หรือ “วรรณกรรมจีน” สืบค้นในเขตข้อมูลชื่อเรื่อง บทคัดย่อ กับผู้แต่งของฐานข้อมูล Thai Journals Online (2562: ออนไลน์) และใช้คำสืบค้นเดียวกันสืบค้นในทุกเขตข้อมูลกับเอกสารทุกชนิดของฐานข้อมูล ThaiLIS Digital Collection (TDC) (2562: ออนไลน์) แล้วคัดเอกสารที่ไม่เกี่ยวข้องและปรากฏซ้ำออก แต่คงเอกสารที่ชื่อเรื่องเหมือนกันแต่ประเภทเอกสารต่างกันไว้

2.3 การสืบค้น คัดเลือก และจัดหาเอกสาร

2.4 การศึกษาเอกสารอย่างพินิจพิเคราะห์

2.5 การสังเคราะห์ผลการศึกษา

2.6 การเสนอรายงานการปริทัศน์ ได้แก่ การพรรณนาแบบมีสถิติร้อยละ ตาราง และแผนภูมิประกอบ

ผลการวิจัย

การสำรวจสภาพการณ์และแนวโน้มของการศึกษาที่ใช้วรรณกรรมสามก๊กเป็นตัวบทวิจัยในด้านข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ จำนวนเอกสารกับจำนวนสาขาวิชา และด้านข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ สาระสำคัญของผลการศึกษา นำเสนอผล ดังนี้

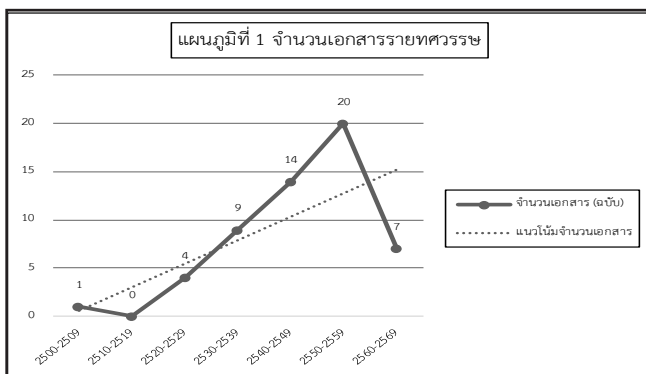
1. ด้านจำนวนเอกสาร

จากการสำรวจ ณ วันที่ 23 ตุลาคม ปี พ.ศ. 2562 พบข้อมูลเอกสารที่ใช้วรรณกรรมสามก๊กเป็นตัวบทวิจัยเดี่ยวและตัวบทวิจัยร่วมระหว่าง ปี พ.ศ. 2509-2561 จำนวน 55 ฉบับ แบ่งเป็นวิทยานิพนธ์ 32 เล่ม บทความวารสาร 22 ฉบับ และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 1 เล่ม ดังภาพที่ 1 และเมื่อพิจารณาจำนวนเอกสารเป็นรายทศวรรษ พบว่าจำนวนเอกสารมีการเพิ่มจำนวนอย่างต่อเนื่อง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 1: QR Code แสดงข้อมูลแสดงจำนวน ชื่อเรื่อง ประเภทเอกสารของการศึกษา
วรรณกรรมสามก๊ก

ที่มา: ทศน์ธนิต ทองแดง (2564)

ภาพที่ 2: จำนวนเอกสารรายทศวรรษ

ที่มา: ทศน์ธนิต ทองแดง (2564)

ภาพที่ 2 จากแผนภูมิจะเห็นว่าก่อนทศวรรษที่ 2520 จำนวนเอกสารมีค่อนข้างน้อย กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2509 มีเพียงวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวรรณคดีไทยเพียง 1 ฉบับ ผ่านไป 13 ปี ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2522 จำนวนเอกสารจึงเริ่มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประมาณทศวรรษละ 1 เท่าของทศวรรษก่อนหน้านี้ และแม้ในทศวรรษที่ 2560 จะมีจำนวน

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานะข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

เอกสารลดลงอย่างมาก แต่หากดูในรายละเอียดจะพบว่าในระหว่าง ปี พ.ศ. 2560-2561 เพียงสองปีมีบทความเฉลี่ยเพิ่มขึ้นปีละ 3.5 ฉบับ จึงสามารถคาดการณ์ได้ว่าหลังจากนี้จำนวนเอกสารจะยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนเอกสารเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดช่วงหลังทศวรรษที่ 2520 ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยภายในประเทศของไทย เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและนโยบายการต่างประเทศกับสาธารณรัฐประชาชนจีนของรัฐบาลไทย กระทั่งมีการเจริญความสัมพันธ์มิตรทางการทูตกันอย่างเป็นทางการของทั้งสองประเทศในวันที่ 1 กรกฎาคม ปี พ.ศ. 2518 แต่ก่อนหน้านั้น รัฐบาลไทยใช้นโยบายกีดกันทางเชื้อชาติกับชาวจีนในไทยและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้การเรียนการสอนภาษาจีนรวมถึงการค้นคว้าวิจัยทางด้านจีนศึกษาในแง่ของการเชิดชูคุณค่าเป็นไปอย่างจำกัด ต่อมาเมื่อรัฐบาลผ่อนคลายการควบคุมการศึกษาด้านจีนศึกษาลง ประกอบกับหนังสือเรื่อง “กลยุทธ์สามก๊ก: คัมภีร์การบริหารในภาวะสงคราม” ของทองแถม นาถจำนง ผู้เชี่ยวชาญด้านจีนศึกษา ได้วางจำหน่ายใน ปี พ.ศ. 2532 ทำให้กระแสนิยมวรรณกรรมสามก๊กกลับมาอีกครั้ง (ยศไกร ส.ตันสกุล, 2557: 26-27) กระทั่งสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดเสวนาวิชาการด้านวรรณกรรมสามก๊กขึ้นในปีนั้น และนำบทความที่บรรยายมาตีพิมพ์ในวารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (1989): ธันวาคม 2532 และ 2) ปัจจัยจากประเทศจีน เนื่องจากหลังจากที่จีนเปิดประเทศและปฏิรูประบบเศรษฐกิจเป็นทุนนิยมมากขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2521 นโยบายนี้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก ทำให้ประเทศจีนมีอิทธิพลต่อสังคมโลกในทุกด้านมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้คนไทยสนใจใคร่รู้เรื่องราวในประเทศจีนและภูมิปัญญาจีนมากขึ้น ซึ่งวรรณกรรมสามก๊กก็เป็นอีกหนึ่งผลลัพธ์ของภูมิปัญญาจีน

2. ด้านจำนวนสาขาวิชา

จากการสำรวจพบว่า งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กสามารถแบ่งออกได้เป็น 9 สาขาวิชา เรียงตามจำนวนเอกสารของแต่ละสาขาวิชาและการกระจายตัวของจำนวนเอกสารรายทศวรรษได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: จำนวนเอกสารของแต่ละสาขาวิชาราชภัฏวชิรวิทยาดัตต

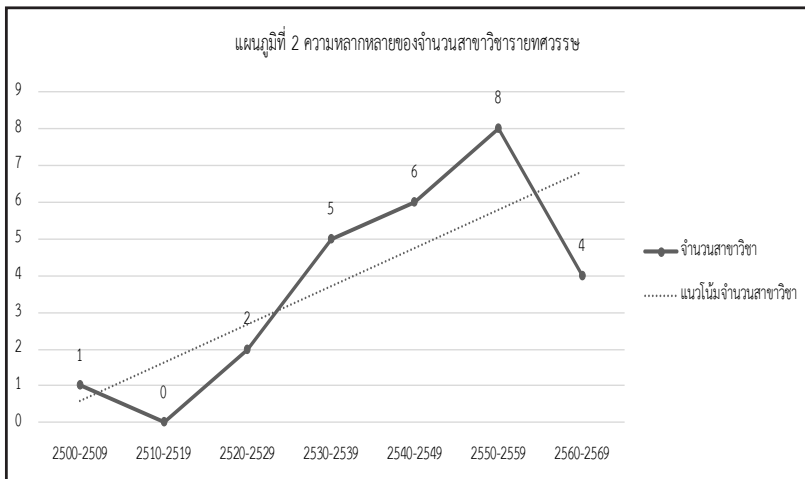
สาขาวิชา	ช่วงทศวรรษที่							จำนวนเอกสาร (ร้อยละ)
	2550-2509	2510-2519	2520-2529	2530-2539	2540-2549	2550-2559	2560-2569	
รัฐศาสตร์และการทหาร	0	0	2	2	3	4	2	13 (23.64%)
วรรณคดี	1	0	2	3	2	2	2	12 (21.82%)
ภาษาศาสตร์	0	0	0	0	5	4	0	9 (16.36%)
ศึกษาศาสตร์	0	0	0	1	0	4	0	5 (9.10%)
ศิลปกรรมศาสตร์	0	0	0	0	2	2	0	4 (7.27%)
ประวัติศาสตร์	0	0	0	2	1	1	0	4 (7.27%)
การจัดการ	0	0	0	0	0	2	2	4 (7.27%)
จริยศาสตร์และปรัชญา	0	0	0	1	1	0	1	3 (5.45%)
นิเทศศาสตร์	0	0	0	0	0	1	0	1 (1.82%)
รวม								55 (100%)

ตารางที่ 1 หากพิจารณาในด้านจำนวนเอกสารในแต่ละสาขาวิชาพบว่า สาขาวิชารัฐศาสตร์และการทหาร วรรณคดี และภาษาศาสตร์ เป็นสาขาวิชา 3 อันดับแรกที่ศึกษาวรรณกรรมสามก๊กมากที่สุด ส่วนสาขาวิชาอื่น ๆ นั้นมีจำนวนเอกสารในระดับที่ใกล้เคียงกัน และเมื่อพิจารณาถึงการกระจายตัวของจำนวนเอกสารจะพบว่า สาขาวิชาแรกที่เริ่มศึกษาวรรณกรรมสามก๊ก คือ สาขาวิชาวรรณคดี ได้แก่ วิทยาลัยนพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องสามก๊ก การศึกษาเปรียบเทียบ ของ ประพิน มโนมัยวิบูลย์ เผยแพร่ครั้งแรกใน ปี พ.ศ. 2509 ต่อมาก็มีการศึกษาในสาขาวิชาวรรณคดีมาเกือบทุกทศวรรษอย่างสม่ำเสมอ การศึกษาสาขาวรรณคดีจึงเป็นจุดเริ่มต้นหรือพื้นฐานให้กับการศึกษาในสาขาอื่น ๆ และเมื่อผ่านไป 13 ปี พบว่าได้เริ่มมีการศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และการทหารขึ้น ได้แก่ วิทยาลัยนพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องผู้นำกับการบริหารในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก ของมานิต เสงี่ยมพรพาณิชย์ เผยแพร่ครั้งแรกใน ปี พ.ศ. 2522

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

อีกทั้งยังมีการศึกษาในสาขาวิชานี้มาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ข้อมูลชุดนี้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมสามก๊กเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญให้กับสาขาวิชาเหล่านี้ นอกจากนี้การสำรวจครั้งนี้ยังพบว่าในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา แม้แต่สาขาวิชาการจัดการซึ่งเป็นศาสตร์ที่พัฒนามาพร้อมกับการค้าแบบทุนนิยม ก็ยังให้ความสำคัญศึกษาวรรณกรรมสามก๊กอีกด้วย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาประเด็นจำนวนสาขาวิชาในภาพรวมพบว่า ตั้งแต่มีการศึกษาด้านวรรณคดีเป็นครั้งแรกใน ปี พ.ศ. 2509 จนถึง ปี พ.ศ. 2561 สาขาวิชาที่ศึกษาวรรณกรรมสามก๊กก็มีความหลากหลายมากขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 กระทั่งสามารถคาดการณ์ได้ว่าหลังจากนี้ความหลากหลายของสาขาวิชาจะยังคงเพิ่มขึ้น ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3: ความหลากหลายของจำนวนสาขาวิชาสายทศวรรษ

ที่มา: ทศน์ธนิศ ทองแดง (2564)

3. ด้านสาระสำคัญของผลการศึกษา แบ่งตามสาขาวิชาได้ดังนี้

3.1 รัฐศาสตร์และการทหาร แม้ว่าการศึกษาวรรณกรรมสามก๊กจะเริ่มต้นจากสาขาวิชาวรรณกรรม แต่การศึกษาในสาขาวิชารัฐศาสตร์และการทหารกลับมีจำนวนมากที่สุด ระหว่างปี พ.ศ. 2522-2561 มีเอกสารในสาขาวิชานี้ทั้งหมด 13 ฉบับ แบ่งออก

เป็น 4 กลุ่มสาระ ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** ภาวะผู้นำทางการเมืองของตัวละครชาย กลุ่มสาระนี้มองว่าตัวละครในวรรณกรรมสามก๊กสามารถใช้เป็นต้นแบบผู้นำประเภทต่าง ๆ ได้ ซึ่งอาจจะมีทั้งด้านดีและด้านร้าย การศึกษาส่วนใหญ่ใช้ทฤษฎีมาคิอาเวลลีมาวิเคราะห์พฤติกรรมคุณธรรมและจริยธรรมความเป็นผู้นำของตัวละคร ในขณะเดียวกันก็ใช้พฤติกรรมของตัวละครในเรื่องมาทดสอบทฤษฎีดังกล่าว ตัวละครที่ได้รับการนำมาวิเคราะห์มากที่สุด คือ เล่าปี่ ชุนกวน โจโฉ และขงเบ้ง **กลุ่มที่ 2** บทบาททางการเมืองของตัวละครหญิง กลุ่มสาระนี้เน้นศึกษาบทบาททางการเมืองของตัวละครหญิงภายใต้อำนาจปิตาธิปไตย **กลุ่มที่ 3** การเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ต้องการใช้เหตุการณ์การแย่งชิงอำนาจในวรรณกรรมสามก๊กมาทำความเข้าใจหรือเปรียบเทียบกับโลกการเมืองในปัจจุบัน ในขณะที่การศึกษาของสมบัติ จันทรวงศ์ เรื่องสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน): ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยความหมายทางการเมือง ปี พ.ศ. 2532 เป็นการศึกษาแรกที่ตั้งข้อสังเกตว่าการเลือกแปลวรรณกรรมสามก๊กของรัชกาลที่ 1 อาจมีวัตถุประสงค์แฝงในแง่ของการสร้างความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ในสมัยนั้น และ **กลุ่มที่ 4** กลยุทธ์ทางการทหาร แม้รูปแบบการรบในสมัยอดีตแตกต่างเป็นอย่างมากกับในสมัยปัจจุบัน แต่ผู้ศึกษายังคงต้องการความรู้จากวรรณกรรมเรื่องนี้มาใช้อ้างอิงหรือเปรียบเทียบกับปฏิบัติการทหารและการรบในสมัยปัจจุบัน ท้ายที่สุดแล้วสาระการศึกษาเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า นักวิชาการสมัยปัจจุบันได้สืบทอดวัตถุประสงค์การแปลวรรณกรรมสามก๊กครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 คือหวังจะอาศัยวรรณกรรมสามก๊กเป็นแหล่งความรู้ทางการเมือง การปกครอง และการทหาร

3.2 วรรณคดี ผลการศึกษาของสาขาวิชานี้เป็นพื้นฐานให้แก่การศึกษาในสาขาวิชาอื่น ๆ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2509-2560 มีเอกสารในสาขาวิชานี้ทั้งหมด 12 ฉบับ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มสาระ ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** การเปรียบเทียบระหว่างฉบับ กลุ่มสาระนี้เป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ศึกษาวรรณกรรมสามก๊ก ซึ่งมีทั้งการเปรียบเทียบต้นฉบับจีนกับฉบับแปลไทย ต้นฉบับจีนของหลัวกั๋ววันจงกับฉบับแปลภาษาอังกฤษ และฉบับแปลหรือดัดแปลงเป็นภาษาไทยที่แตกต่างกัน **กลุ่มที่ 2** ภาพลักษณ์ของตัวละคร และ**กลุ่มที่ 3** ประวัติการแปลและข้อคิดเห็นต่อวรรณกรรมสามก๊ก

3.3 ภาษาศาสตร์ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2541-2553 มีเอกสารในสาขาวิชานี้ทั้งหมด 9 ฉบับ แบ่งออกเป็น**กลุ่มที่ 1** การศึกษาภาษาแบบฉบับ และ**กลุ่มที่ 2** การเปรียบเทียบภาษาและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับจีน ทั้งนี้ เนื่องจากภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องนี้

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานะข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

เป็นภาษาที่ทั้งได้รับอิทธิพลจากภาษาจีน ทั้งแฝงไปด้วยศิลปะการเรียบเรียงของนักปราชญ์ไทยยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้มีความกระชับ เรียบง่ายแต่ไพเราะ ประกอบกับตัวละครในเรื่องต่างฉลาดหลักแหลมและเชี่ยวชาญด้านการเจรจาต่อรอง ทำให้ภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ยังมีความหมายลึกซึ้ง กระทั่งวรรณคดีสโมสรยกย่องให้เป็น “ยอดของความเรียงเรื่องนิทาน” ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมองว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นแบบฉบับที่ดีของการใช้ภาษาไทยสมัยโบราณและการใช้ภาษาเจรจาต่อรอง นอกจากนี้ สามารถใช้ศึกษาเปรียบเทียบภาษาและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับจีนได้อีกด้วย

3.4 ศึกษาศาสตร์ วรรณกรรมสามก๊กถูกบรรจุไว้ในบทเรียนวิชาภาษาไทยครั้งแรกใน ปี พ.ศ. 2445 (สุนันท์ พวงพุ่ม, 2528: 137) นับแต่นั้นวรรณกรรมเรื่องนี้ก็แพร่หลายสู่คนไทยในวงกว้าง คนไทยมีคำกล่าวที่ว่า “อ่านสามก๊กจบสามรอบ คบไม่ได้” เพราะในสายตาของคนไทยตัวละครทุกตัวในเรื่องนี้ล้วนมีรอยเล่ห์พันเหลี่ยม ในขณะที่เราอ่านเรื่องนี้จึงต้องอ่านอย่างพิถีพิถัน และเชื่อกันว่าเมื่ออ่านจบแล้วสามารถนำเล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง จนกลายเป็นคนที่น่ากลัว ดังนั้น ผู้สอนภาษาไทยจึงไม่เพียงแต่คาดหวังให้ผู้เรียนซึมซับภาษาไทยที่เป็นแบบฉบับเท่านั้น แต่ยังหวังให้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นบทอ่านเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์แก่นักเรียน ทว่าเนื้อเรื่องของวรรณกรรมสามก๊กอาจซับซ้อนเกินความสามารถในการทำความเข้าใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผู้สอนจึงจำเป็นต้องออกแบบวิธีการเรียนการสอนสำหรับวรรณกรรมเรื่องนี้ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2534-2554 มีเอกสารในสาขาวิชานี้ทั้งหมด 5 ฉบับ แบ่งเป็น 2 กลุ่มสาระ ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** การพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในด้านทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการแก้ไขปัญหา และทักษะการเรียนรู้ภาษาไทยของผู้เรียนชาวจีนผ่านเนื้อหาคุณธรรมจริยธรรม และ**กลุ่มที่ 2** การออกแบบวิธีการเรียนการสอน ด้วยการบูรณาการเนื้อหาวรรณกรรมสามก๊กกับความรู้อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและด้วยวิธีสอนแบบหมวดหมู่ไปพร้อมกับบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

3.5 ศิลปกรรมศาสตร์ การศึกษาวรรณกรรมสามก๊กในสาขาวิชานี้แสดงให้เห็นว่า คนไทยชื่นชอบวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นอย่างมาก กระทั่งนำเค้าโครงเรื่องหรือส่วนหนึ่งของเนื้อหามาสร้างสรรค์งานศิลปะในรูปแบบเฉพาะตัวของคนไทย ระหว่าง ปี พ.ศ. 2545-2557 มีเอกสารในสาขาวิชานี้ทั้งหมด 4 ฉบับ แบ่งเป็น 3 กลุ่มสาระ ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** ดนตรีไทยเดิม **กลุ่มที่ 2** ภาพฝาผนัง และ**กลุ่มที่ 3** ละครหุ่นกระบอก

3.6 ประวัติศาสตร์ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2532-2557 มีเอกสารในสาขาวิชานี้ทั้งหมด 4 ฉบับ ผู้ศึกษาได้อาศัยตัวบวรณ์กรรมสามก๊กเป็นสื่อในการเรียนรู้และวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ โดยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มสาระ ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** ประวัติศาสตร์จีน และ**กลุ่มที่ 2** ประวัติศาสตร์ไทย

3.7 การจัดการ การศึกษาในสาขาวิชานี้แตกต่างกับสาขาวิชารัฐศาสตร์ในด้านทฤษฎีที่นำมาวิเคราะห์ และวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการนำผลการศึกษาที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับองค์กรทางธุรกิจหรือองค์กรไม่แสวงหากำไร มากกว่าจะนำไปประยุกต์ใช้กับองค์กรทางการเมือง และเพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กร ระหว่าง ปี พ.ศ. 2555-2561 มีเอกสารในสาขาวิชานี้ทั้งหมด 4 ฉบับ แบ่งเป็น 2 กลุ่มสาระ ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** การวิเคราะห์ภาวะผู้นำองค์กร และ**กลุ่มที่ 2** การวิเคราะห์กลยุทธ์การจัดการองค์กร

3.8 จริยศาสตร์และปรัชญา วรรณกรรมสามก๊กเป็นวรรณกรรมเรื่องแรก ๆ ในไทย ที่สะท้อนชีวิตคนจริง ๆ โดยไม่แฝงด้านอิทธิทธิปาฏิหาริย์ ตัวละครแต่ละตัวมักจะมีด้านดีและด้านร้ายปะปนกัน ผู้ศึกษาจึงต้องการวิเคราะห์พฤติกรรมเหล่านี้ ตลอดจนนำพฤติกรรมด้านดีมาเป็นแบบอย่างให้กับคนในชีวิตจริง ระหว่าง ปี พ.ศ. 2539-2560 มีเอกสารในสาขาวิชานี้ทั้งหมด 3 ฉบับ แบ่งเป็น 2 กลุ่มสาระ ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** ช่องทางการเผยแพร่ปรัชญาและวัฒนธรรมจีน และ**กลุ่มที่ 2** การวิเคราะห์พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของตัวละคร

3.9 นิเทศศาสตร์ สาขาวิชานี้มีเพียง 1 เอกสาร ในปี พ.ศ. 2559 ผู้ศึกษาได้นำวรรณกรรมสามก๊กมาเป็นตัวบทหนึ่งในการศึกษาเนื้อหาความฝันและวิธีการตีความเนื้อหาความฝันของตัวละคร แล้วจึงนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกับตำราพรหมชาติ

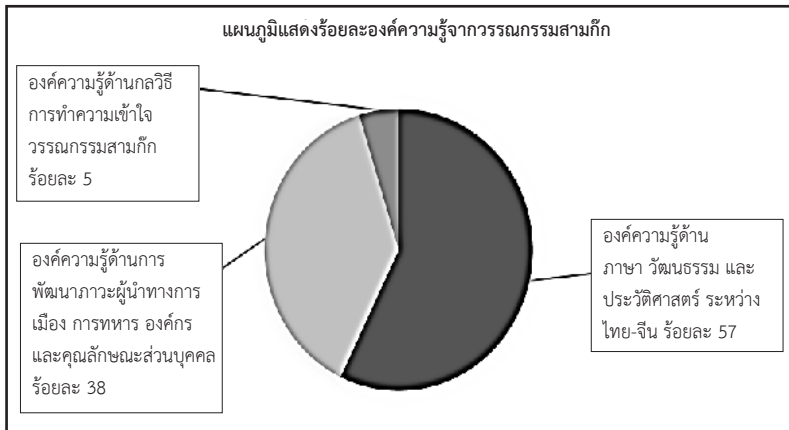
ศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมสามก๊กต่อการสร้างองค์ความรู้ของคนไทย

อิทธิพล อิทธิพลของวรรณกรรมสามก๊กต่อการสร้างองค์ความรู้ของคนไทย นำเสนอดังนี้

องค์ความรู้จากวรรณกรรมสามก๊ก

ผู้วิจัยได้นำกลุ่มสาระการศึกษาทั้งหมด 21 ด้าน มาจัดเข้าหมวดหมู่ที่สอดคล้องกัน โดยไม่พิจารณาถึงสาขาวิชา แต่พิจารณาจากวัตถุประสงค์ ประโยชน์ของงานวิจัยและผลการศึกษา ทำให้เห็นอิทธิพลของวรรณกรรมสามก๊กที่มีต่อการสร้างองค์ความรู้ของคนไทย ผลการศึกษาแสดงร้อยละองค์ความรู้จากวรรณกรรมสามก๊กดังภาพประกอบที่ 4

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย
ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

ภาพที่ 4: แผนภูมิแสดงร้อยละองค์ความรู้จากวรรณกรรมสามก๊ก
ที่มา: ทศน์ธนิธ ทองแดง (2564)

จากภาพที่ 4 แผนภูมิแสดงร้อยละองค์ความรู้จากวรรณกรรมสามก๊กทั้ง 3 ด้าน นำเสนอรายละเอียดดังนี้

1. **องค์ความรู้ด้านภาษา วรรณคดี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน** องค์ความรู้ชุดนี้เป็นเสมือนองค์ความรู้พื้นฐานที่ช่วยให้คนไทยได้ทำ ความเข้าใจความเป็นไทย ความเป็นจีน และความสัมพันธ์ของทั้งสองวัฒนธรรมมากกว่าที่จะเป็นการศึกษาเชิงประยุกต์ใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมสามก๊กโดยตรง องค์ความรู้ด้านนี้ประกอบด้วยสาระการศึกษาด้านการเปรียบเทียบระหว่างฉบับ ภาพลักษณ์ของตัวละคร ประวัติการแปลและข้อคิดเห็นต่อวรรณกรรมสามก๊ก การศึกษาภาษาแบบฉบับการเปรียบเทียบภาษาและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับจีน ดนตรีไทยเดิม ภาพฝาผนัง ละครหุ่นกระบอก ช่องทางการเผยแพร่ปรัชญาและวัฒนธรรมจีน การตีความจากเนื้อหาความฝันของตัวละคร ประวัติศาสตร์จีน ประวัติศาสตร์ไทย รวมทั้งหมด 12 ด้าน คิดเป็นร้อยละ 57

2. **องค์ความรู้ด้านการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมือง การทหาร องค์กร และคุณลักษณะส่วนบุคคล** องค์ความรู้ชุดนี้เป็นองค์ความรู้เชิงการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมสามก๊ก เนื่องจากผู้ศึกษาเชื่อมั่นว่าบุคลิกภาพและพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครคือแบบจำลองของสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ในโลกความจริง การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตัวละครก็จะช่วยให้บุคคลทั้งในระดับผู้นำและระดับคนทั่วไปสามารถ

เข้าใจและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกความจริงได้ องค์ความรู้ด้านนี้ ประกอบด้วยสาระการศึกษาด้านภาวะผู้นำทางการเมืองของตัวละครชาย บทบาททางการเมืองของตัวละครหญิง การเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก กลยุทธ์ทางการทหาร การวิเคราะห์ภาวะผู้นำองค์กร การวิเคราะห์กลยุทธ์การจัดการองค์กร การพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน และการวิเคราะห์พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของตัวละคร รวมทั้งหมด 8 ด้าน คิดเป็นร้อยละ 38

3. องค์ความรู้ด้านกลวิธีการทำความเข้าใจวรรณกรรมสามก๊ก องค์ความรู้ด้านนี้แตกต่างจากองค์ความรู้ด้านที่หนึ่งตรงที่ทั้งหมดเป็นการศึกษาทางด้านศึกษาศาสตร์ ได้แก่ สาระการศึกษาด้านการออกแบบวิธีการเรียนการสอน รวมทั้งหมด 1 ด้าน คิดเป็นร้อยละ 5 องค์ความรู้ในด้านนี้ยังมีอยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ของตะวันตกมาช่วยให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาเข้าใจและสนใจเนื้อหาของวรรณกรรมสามก๊กมากขึ้น โดยการสร้างแผนการสอน แบบฝึกหัด ข้อทดสอบและวิธีวัดและประเมินผลการเรียนรู้ องค์ความรู้ด้านนี้จึงอาจไม่ใช่การประยุกต์ใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมสามก๊กโดยตรง

อภิปรายผลการวิจัย

สภาพการณ์และแนวโน้มของการศึกษา: เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน

ด้านข้อมูลเชิงปริมาณ ผลการวิจัยครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นว่าระหว่าง ปี พ.ศ. 2509-2561 มีการศึกษาทั้งหมด 55 ฉบับ มาจาก 9 สาขาวิชา และจำนวนเอกสารกับจำนวนสาขาวิชาที่ใช้วรรณกรรมสามก๊กเป็นตัวบทวิจัยได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังทศวรรษที่ 2520 ที่ประเทศไทยได้เจริญความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน กระทั่งสามารถคาดการณ์ได้ว่าจำนวนเอกสารการศึกษากับจำนวนความหลากหลายของสาขาวิชาที่ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หากปัจจัยต่าง ๆ ยังคงเป็นเช่นเดิม การศึกษาทั้งหมดเป็นผลงานของอาจารย์กับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา แสดงให้เห็นว่าการศึกษาวรรณกรรมสามก๊ก หรือใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมสามก๊กด้วยวิธีการวิจัยเป็นกิจกรรมของสถาบันการศึกษามากกว่าหน่วยงานอื่น หรืออาจเพราะหน่วยงานอื่นมิได้เผยแพร่ผลงานของตนเองในฐานะข้อมูลดังกล่าว

สภาพการศึกษาวรรณกรรมสามก๊กในไทยมีทั้งความเหมือนและความต่างกับในประเทศจีน ประเด็นที่เหมือนกัน คือ ด้านแนวโน้มของจำนวนเอกสารที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังมีความแตกต่างในประเด็นของจำนวนสาขาวิชาหรือสาระสำคัญของการศึกษา Song (2020: 77-80) ได้สำรวจสภาพการศึกษาวรรณกรรมสามก๊กฉบับภาษาไทย

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

ในฐานข้อมูล CNKI (2019: Online) เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม ปี พ.ศ. 2562 พบว่าระหว่าง ปี พ.ศ. 2528-2562 มีเอกสารทั้งหมด 41 ฉบับ และทั้งหมดเป็นผลงานของอาจารย์กับ นักศึกษาบัณฑิตศึกษาเช่นกัน แนวโน้มจำนวนเอกสารมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะตั้งแต่หลัง ปี พ.ศ. 2543 เนื่องจากไทยกับจีนเริ่มมีความร่วมมือทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเรียนการสอนภาษาจีน ทำให้นักวิชาการในประเทศจีนให้ความสนใจกับข้อมูลเกี่ยวกับประเทศไทยมากขึ้น วรรณกรรมสามก๊กจึงเป็นอีกสื่อในการ เรียนรู้ประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่าสาขาวิชาของการศึกษาส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาด้านวรรณคดีถึงร้อยละ 75.61 รองลงมา คือ ด้านวัฒนธรรมศึกษาร้อยละ 9.76 ด้านศึกษาศาสตร์ร้อยละ 7.32 ด้านภาษาศาสตร์ร้อยละ 4.88 และด้านสื่อภาพยนตร์และละครร้อยละ 2.44

ด้านข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสำรวจพบว่าสาขาวิชาที่ศึกษาวรรณกรรม สามก๊กมีความหลากหลายมาก แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาของสาขาวิชารัฐศาสตร์และการทหาร วรรณคดี และภาษาศาสตร์ ตามลำดับ การศึกษาในสาขาวิชารัฐศาสตร์ส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาเชิงประยุกต์ใช้งาน ส่วนสาขาวิชาวรรณคดีกับภาษาศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเชิงความรู้พื้นฐาน เพื่อสร้างความเข้าใจวรรณกรรมสามก๊กทั้งในและนอกตัวบท ในขณะที่สภาพการณ์และแนวโน้มการศึกษาของประเทศจีนด้านสาระสำคัญของการศึกษาคอนข้างแคบกว่า กล่าวคือ ส่วนใหญ่เป็นสาระด้านประวัติศาสตร์การปฏิวัติ การศึกษาเปรียบเทียบ และอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านภาษา วรรณคดีและอื่น ๆ (Song, 2020: 77-80) ทั้งนี้ อาจเพราะนักวิชาการในจีนมองจากมุมมองของผู้ส่งสาร ในขณะที่นักวิชาการไทยมองจากมุมมองผู้รับสารและผู้ใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมสามก๊ก

อิทธิพลของวรรณกรรมสามก๊กต่อการสร้างองค์ความรู้ของคนไทย

ผลการวิจัยพบว่าวรรณกรรมสามก๊กอยู่ในฐานะของแหล่งองค์ความรู้ด้าน ภาษา วรรณคดี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีนซึ่ง เป็นความรู้ขั้นพื้นฐาน รองลงมา คือ องค์ความรู้ด้านการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมือง การทหาร องค์กร และคุณลักษณะส่วนบุคคลซึ่งเป็นการรู้เชิงประยุกต์ และมีอิทธิพลเล็กน้อยต่อการสร้างองค์ความรู้ด้านกลวิธีการทำความเข้าใจวรรณกรรมสามก๊ก แต่เป็นที่ น่าสังเกตว่าองค์ความรู้ทั้งสองด้าน ส่วนใหญ่แล้วมีเนื้อหาเพื่อทำความเข้าใจความเป็นไทย หรือประยุกต์การใช้งานให้เหมาะสมกับคนไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา วรรณคดี วรรณกรรม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์หรือการเมืองการปกครองและการทหาร หรือกระทั่งด้านกลวิธี การทำความเข้าใจวรรณกรรมสามก๊ก ที่มีงานวิจัยเรื่องหนึ่งใช้วรรณกรรมสามก๊กเป็นฐาน การเรียนรู้แบบบูรณาการ ด้านพระพุทธศาสนา คำยืมภาษาจีนและการเมืองการปกครอง

ของไทย มากกว่าจะเป็นองค์ความรู้เพื่อทำความเข้าใจประเทศจีน การค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศจีนจากวรรณกรรมสามก๊กมักทำไปเพื่อให้เห็นถึงภูมิหลังของการกำเนิดวรรณกรรม และเพื่อใช้เป็นคู่เปรียบเทียบกับการศึกษาด้านเหล่านั้นของประเทศไทย

หากเราให้ความสนใจเฉพาะองค์ความรู้เชิงประยุกต์ใช้งานที่ใหญ่ที่สุด จะพบว่า ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของยศไกร ส.ต้นสกุล (2557: 15-43) โดยศึกษาประวัติการอ่านวรรณกรรมสามก๊กในสังคมไทยจากตัวบทที่เป็นหนังสือ พบว่า วรรณกรรมสามก๊กเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมและเป็น “ชุดความรู้” ของคนไทยมาอย่างยาวนาน แต่จะแตกต่างกันไปตามบริบทของยุคสมัย กล่าวคือ ก่อนปี พ.ศ. 2500 ชนชั้นปกครองมองสามก๊กว่าเป็นองค์ความรู้ทางด้านการปกครองและการทหาร แต่ประชาชนทั่วไปมองสามก๊กว่าเป็นวรรณกรรมบันเทิงกับวรรณกรรมเสียดสีการเมือง แต่หลังจาก ปี พ.ศ. 2500 ประชาชนก็มองสามก๊กเป็นชุดความรู้ทางด้านการเมือง การปกครองโดยสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากสถานการณ์การเมืองทั้งในและนอกประเทศที่ไม่สงบ ต่อมาหลังจาก ปี พ.ศ. 2540 เนื่องจากประเทศจีนประสบผลสำเร็จใน การปฏิรูป เศรษฐกิจและสังคม ประกอบกับประเทศไทยกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจส่งผลให้คนไทย สนใจภูมิปัญญาตะวันออกมากขึ้น และตั้งแต่นั้นสามก๊กก็กลายเป็นองค์ความรู้ทางการค้า การบริหารและการเมืองของคนไทย

ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจ 2 ประเด็น **ประเด็นแรก** คือ เรื่องเพศกับความสนใจในหัวข้อวิจัย ผู้วิจัยพบว่าส่วนใหญ่แล้วผู้ศึกษาที่เป็นเพศชายสนใจที่จะศึกษา วรรณกรรมสามก๊กในด้านการเมืองการปกครองและการทหารหรือประวัติศาสตร์ในแง่การ ปกครองมากกว่าเพศหญิง ในขณะที่เพศหญิงสนใจที่จะศึกษาวรรณกรรมสามก๊กในด้าน ภาษา วรรณคดี วรรณกรรม และวัฒนธรรมมากกว่าเพศชาย ถึงแม้ไม่อาจจะสรุปได้ทันที แบบเหมารวม (Stereotype) ว่าการเมือง การปกครองและการทหาร คือ เรื่องของเพศ ชาย และภาษา วรรณคดี วรรณกรรม และวัฒนธรรม คือ เรื่องของเพศหญิง แต่ผู้วิจัยคิดว่า สิ่งหนึ่งที่เราพอสรุปได้ในเบื้องต้น คือ ค่านิยมกับบทบาทหน้าที่ทางสังคมของไทยตั้งแต่ อดีตที่ผ่านมา ได้หล่อหลอมให้เพศชายและเพศหญิงสนใจในประเด็นดังกล่าว **ประเด็นที่สอง** คือ เรื่องการเลื่อนไหลไปมาของเรื่องจริงและเรื่องแต่ง หากพิจารณาพัฒนาการของ วรรณกรรมสามก๊กตั้งแต่กระบวนการกำเนิดจนถึงการประยุกต์ใช้งานในปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่า เดิมทีเหตุการณ์ในวรรณกรรมเรื่องนี้ คือ เรื่องจริงที่มีการบันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์ จีน แล้วจึงถูกหลักกวนจงกับนักวรรณกรรมคนอื่น ๆ เสริมเติมแต่ง เล่าเรื่องใหม่โดยใช้ มุมมองและวิธีคิดของตนเอง ข้อสังเกตหนึ่งคือจากชีวประวัติของหลักกวนจงช่วงหนึ่งปรากฏว่า

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานะข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

ช่วงปลายราชวงศ์หยวน แผ่นดินจีนมีกองกำลังก่อจลาจลต่อต้านราชวงศ์หยวน หลัวกั๋วจงก็เป็นหนึ่งในกุนซือของกองกำลังจางซือเฉิง แต่ในที่สุดจูหยวนจางก็ได้ชัยชนะ หลัวกั๋วจงอยู่ในฐานะกุนซือของกองกำลังที่แพ้ จึงต้องหนีออกมาและสันนิษฐานว่าได้นำเอาความคับแค้นใจนี้มาใส่ไว้ในผลงานวรรณกรรมสามก๊กของเขา กล่าวคือ โจโฉ คือ จูหยวนจางผู้ที่ได้ชัยชนะ จางซือเฉิง คือ เล่าปี่หัวหน้ากองกำลังเล็ก ๆ ส่วนเขาได้แทนตัวเองด้วยตัวละครขงเบ้ง ดังนั้นภาพลักษณ์ของตัวละครขงเบ้งในเรื่องจึงเป็นคุณนักปราชญ์ และเทพผู้หยั่งรู้ฟ้าดิน ผู้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้บางส่วนจึงกล่าวว่าแท้จริงแล้วความเก่งกาจดุจเทพของขงเบ้ง มีที่มาจากความต้องการเขียนชื่นชมตัวหลัวกั๋วจงเอง (บุญศักดิ์ แสงระวี, 2563: คำนำสำนักพิมพ์) เพราะฉะนั้น วรรณกรรมสามก๊กจึงมีใจหนึ่งสื่อบันทึกเหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์อีกต่อไป กาลต่อมา เมื่อผู้คนได้ศึกษาหรือเชื่อถือวรรณกรรมเรื่องนี้ โดยเฉพาะในแง่ของการนำพฤติกรรมตัวละครมาเป็นแบบอย่าง หรือไปเปรียบเทียบกับคนในโลกความจริง หรือกระทั่งนำกลยุทธ์การใช้เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ ในวรรณกรรมมาใช้ในชีวิตจริง ก็จะทำให้เรื่องจริงที่เคยผ่านกระบวนการทำให้เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) กลับมาเป็นเรื่องจริงหรือถูกทำให้ปรากฏขึ้นจริงอีกครั้งในยุคสมัยใหม่ ปรากฏการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นถึงการเลื่อนไหลไปมาของเรื่องจริงและเรื่องแต่ง

บทสรุป

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าระหว่าง ปี พ.ศ. 2509-2561 หรือในระยะ 50 กว่าปีที่ผ่านมา การศึกษาวรรณกรรมสามก๊กได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างองค์ความรู้ของคนไทยในด้านต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ตนเองของคนไทย จึงสามารถสรุปได้ว่าวรรณกรรมสามก๊กฉบับภาษาไทยเป็นวรรณกรรมที่ถูกสร้างมาให้เป็นแบบไทยและเพื่อคนไทย และไม่เกินความจริงที่จะกล่าวว่า “วรรณกรรมสามก๊กฉบับภาษาไทยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย”

ยิ่งไปกว่านั้น จากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบว่าคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องหนึ่งมิได้เกิดจากตัววรรณกรรมหรือตัวผู้เขียน แต่เกิดจากการที่ผู้อ่านตีความคุณค่าหรือค้นหาประโยชน์จากวรรณกรรมเรื่องนั้นมากกว่า ผู้อ่านในแต่ละยุคอาจมีจุดมุ่งหมายในการอ่านหรือการใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมเรื่องนั้นแตกต่างกัน ความเป็นอมตะ ความเป็นแบบฉบับ ความเป็นสากลและคุณค่าของวรรณกรรมสามก๊กก็เกิดขึ้นได้ด้วยเหตุนี้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่เรามุ่งให้ความสำคัญกับวรรณกรรมที่ให้ประโยชน์ทางวิชาการแก่เราได้แล้วละเลยคุณค่าพื้นฐานของวรรณกรรมเช่นคุณค่าทางจิตใจ อาจทำให้วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ถูกด้อยค่าไปจนกระทั่งทำให้ความเข้าใจต่องานวรรณกรรมจีนไม่สมบูรณ์ได้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยครั้ง

นี่ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ เช่น ด้านภาษา วรรณคดี วัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ เป็นต้น แม้ว่าผลของการศึกษาด้านนี้มักจะเป็นลักษณะขององค์ความรู้พื้นฐาน แต่นั่นก็เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการศึกษาอื่น ๆ ที่จะนำองค์ความรู้นี้ไปต่อยอดจนกลายเป็นองค์ความรู้เชิงการประยุกต์ใช้งานในที่สุด

รายการอ้างอิง

- โครงการพัฒนาเครือข่ายระบบห้องสมุดในประเทศไทย. (2562). ฐานข้อมูล ThaiLIS Digital Collection. <https://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (253?). *ตำนานหนังสือสามก๊ก*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- ทัศนธนิต ทองแดง. (2564). ความหลากหลายของจำนวนสาขาวิชาวิทยารายทศวรรษ. ใน *รายงานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ทัศนธนิต ทองแดง. (2564). จำนวนเอกสารวิทยารายทศวรรษ. ใน *รายงานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ทัศนธนิต ทองแดง. (2564). แผนภูมิแสดงร้อยละองค์ความรู้จากวรรณกรรมสามก๊ก. ใน *รายงานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ทัศนธนิต ทองแดง. (2564). QR Code แสดงข้อมูลแสดงจำนวน ชื่อเรื่อง ประเภทเอกสาร ของการศึกษาวรรณกรรมสามก๊ก. ใน *รายงานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการไทย ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). *การวิเคราะห์อภิมาน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญศักดิ์ แสงระวี. (2563). *หลอกกวนจง ผู้ให้กำเนิดสามก๊ก*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ยศไกร ส.ตันสกุล. (2557). จากวรรณกรรมคลาสสิกสู่หนังสือขายดี: การผลิตสามก๊กให้เป็นสินค้าหลังปี 2540. *วารสารจีนศึกษา*, 7(1), 15-43. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/CSJ/article/view/55000>

งานวิจัยวรรณกรรมสามก๊กที่เผยแพร่ในฐานะข้อมูลวิชาการไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2509-2561

- ระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย. (2562). Thai Journals. <https://www.tci-thaijo.org>
- สุนันท์ พวงพุ่ม. (2528). การศึกษาสารของผู้ประพันธ์สามก๊กฉบับต่าง ๆ ในภาษาไทย [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. ThaiLIS. <https://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>
- สุพัฒน์ สุขมลสันต์. (2535). การอภินิหารและการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในระหว่างปี พ.ศ. 2515-2530. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทุมพร จามรมาน. (2531). การสังเคราะห์งานวิจัย: เชิงปริมาณ เน้นวิธีวิเคราะห์เนื้อหา. กรุงเทพฯ: ฟันนี้พับลิชชิง.
- Amornwanitsak, S. (2007). *The dissemination and influences of Chinese classical novels in Thailand* [doctoral dissertation, Zhejiang University]. CNKI. <https://cnki.net/>
- Luxun. (2019). *Zhongguo xiaoshuo shilue*. Shanghai: Shanghai Guji.
- Song, Z.J. (2020, December 5). *Chutan Zhongguo dui Taiyi "Sanguo" yanjiu de xianzhuang*. *Today's Massmedia*, 2020(12), 77-80. https://kns.cnki.net/kcms/detail/detail.aspx?dbcode=CJFD&dbname=CJFDLAST2021&filename=BKZY202012022&uniplatform=NZKPT&v=rnyFC6Qbyml9SbLLAocjmsgw3MSYah7DUODYG6JbzIK6TNPYQ-alZRTQt_Q4-6fT
- Wang, L.N., & Du, W.M. (2006, December 30). "Sanguo Yanyi" de waiwen yiwen. *The Research on Ming and Qing Dynasties Novels*, 2006(04), 70-85. <https://kns.cnki.net/kcms/detail/detail.aspx?dbcode=CJFD&dbname=CJFD2006&filename=MQXS200604006&uniplatform=NZKPT&v=lrpV9JkrLrKVkkHQvlfHfjco8Ff0Vr11DFfhsoEF20pwXayG3CVZWb5zrcgUqMSD9>
- Zhongguo Zhishi Jichu Sheshi Gongcheng. (2019). CNKI. <https://cnki.net/>

Received: May 2, 2022

Revised: June 16, 2022

Accepted: June 16, 2022